

RECENZIJOS

Richard P i e t s c h, *Deutsch-kurisches Wörterbuch*. Mit einer Einleitung von Friedrich Scholz. (Schriftenreihe Nordost-Archiv, Bd. 33). Lüneburg: Nordostdeutsches Kulturwerk, 1991, 468 S.

Šis Pyčiaus žodynas yra glaudžiai susijęs su P.Kvaukos žodynu, papildytu bei galutinai parengtu to paties Pyčiaus ir pasirodžiusiu keliolika metų anksčiau. Tai tarsi vieno ir to paties dvilypio kuršininkų žodyno dvi dalys su skirtinga kalbų tvarka: ten pirmieji ėjo kuršininkų žodžiai, čia jų reikia ieškoti prie atsakančios reikšmės vokiečių žodžių. Apie aną žodyną šiame žurnale jau buvo savo metu rašyta (žr. recenziją *Baltistica* XV(2) 1979 151–154). Kaip šis žodynas yra savotiškas ano tęsinys, taip ir ši recenzija ne vienu atveju tik pratęsia jau anoje reikštas mintis.

Naujasis žodynas savo apimtimi gero- kai pranoksta ankstesnįjį. Pyčiui rūpėjo ne vien kalbas vietomis sukeisti. Tuo pačiu žygiu jis norėjo žodyną papildyti, praplėsti – įtraukti nebuvusių žodžių, iškelti dar kitokių reikšmių. Tam jis pasinaudojęs ir penketo savo pažįstamų nidiškių informacija (jie minimi p.15). Kuršininkų-vokiečių žodyne buvo apie pusseptinto tūkstančio straipsnių (skirtingų kuršininkų žodžių – kiek mažiau), dabartiniame vokiečių-kuršininkų žodyne jų gali būti arti vienuolikos tūkstančių. Kuršininkų žodžių, žinoma, tiek nepadaugėjo. Nors pasitaiko, kad šalia vokiečių žodžio yra keletas kuršininkų žodžių, tačiau dažnesni atvejai, kai prie

skirtingų vokiečių žodžių (išdėstytų alfabetiškai įvairiose žodyno vietose) pateikiamas vis tas pats kuršininkų žodis. Straipsnių skaičius turėjo padidėti jau vien dėl kalbų eilės keitimo; pavyzdžiui, vietoj Kvaukos - Pyčiaus (KP) poros straipsnelių *apgūt beschummeln* ir *piegūt bemogeln*, *beschummeln*, *betrügen*, *hintergehen*, *prellen*, Pyčiui (P) jau yra atsiradę penki – tiek, kiek buvo vokiškų reikšmės aiškinamųjų žodžių. Vis dėlto galima konstatuoti, kad žodynas yra bent kiek išaugęs ir dėl tikrų papildymų. Žiūrint apimties (straipsnių skaičiaus), P būtų galima lyginti su senaisiais lietuvių kalbos žodynais: jis didesnis už pirmąjį (Sirvydo) žodyną, bet mažesnis už antrąjį (to paties Sirvydo *Dictionarium*, koks jis pažįstamas iš III–V leid.), taip pat didesnis už seniausią išlikusį rankraštinių žodyną *Lexicon Lithuanicum*, bet mažesnis už 1728 m. klaipėdiškių žodyną.

Savo bendruoju leksikografiniu pobūdžiu P, galima sakyti, nesiskiria nuo KP. Tai irgi ne kas kita, kaip dviejų kalbų žodžių plikas paralelinis sąrašas. Kad ir paprasčiausių atmintyje įstrigusių pasakymų ar bent jų nuotrupų, kaip tik geriausiai tinkančių parodyti tikrąją žodžių formą ir reikšmę, veltui ieškotum šio žodyno per daug jau skurdžiuose straipsneliuose. Kur ne kur, beje, pasitaiko koks ilgesnis straipsnis, bet ir tokiam, gaila, ne žodžio vartojimo iliustracija rūpi, o dažniausiai pačių realiųjų aiškinimas, kartais net mažai ką bendra turintis su pateikiamu žodžiu bei jo reikšme (pvz., s.v. *Husten* lingvistinės informacijos tik tiek, kad prirašytas *kāsums*, o toliau visos 9 eilutės

skirtos vokiškai aiškinti, kaip naminiais vaistais iš pušų dervos gydytasi nuo kosulio). Šiokia tokia naujovė palyginti su KP yra pasitaikančios nuorodos priešais kuršininkų žodžius, turinčios padėti susivokti, kuriai sričiai (teminei grupei, leksikos sluoksniui) tie žodžiai priklauso. Vienos nuorodos gana nuosekliai sudėliotos; pavyzdžiui, nuoroda *icht.* yra gal ir prie visų žuvų pavadinimų. Kitos vėl nuorodos daugiau ar mažiau atsitiktinės; pvz., nuorodą *orn.* vieni paukščių pavadinimai turi (s.v. *Elster, Ente, Eule, Nachtigall, Schwan, Uhu...*), kiti – ne (s.v. *Buntspecht, Gans, Krähe, Raubvogel, Reiher, Spatz...*; s.v. *Aar* priešais *ërgils* tėra nuoroda *poet.*, net neįtraukta į nuorodų sąrašą 22 p., s.v. *Adler* priešais tą patį *ërgils* yra, kaip ir reikia, *orn.*, ir beveik nėra abejonės, kad pirmuoju atveju nuoroda iš tikrųjų priklauso ne kuršininkų žodžiui, o vokiečių *Aar*). Žinant, kad nuorodos sudėliotos nenuosekliai, tik pagaudais, nereikėtų vienos ar kitos srities žodžius mėginti susirankioti palengvintai, vien nuorodomis vadovaujantis. Šiaip vienu ar kitu ypatingesniu atveju nuorodos buvimas gal ir bus pravartus, padės išvengti supainiojimo; pavyzdžiui, radęs šalia v. *Sperber*, paukštvanagio įprastinio pavadinimo, kur. *šakals*, ne vienas gal pagalvotų apie pastarojo spėjamą skolinimą (nepaisant š-) iš lie. *sākalas*, tačiau dabar nuoroda *zool.* verčia orientuotis veikiausiai ne į paukščių, o į žvėrių pasaulį ir kur. *šakals* kildinti iš v. *Schakal* (ar gal iš lie. *šakālas*).

Kaip ir anksčiau, Pyčius tam tikrais savo grafikos ir rašybos bruožais ryškiai atsisikiria nuo kitų kuršininkų leksikos ir rišlių tekstų fiksuotojų. 21 p. duotas raidžių sąrašas, kur trumpai paaiškinta jų fonetinė vertė, tik ne visos raidės įtrauktos (nėra, pvz., b, d, f, h, j, l, m, n; iš dvibalsių tėra *ie* ir *uoa* – ir alfabetiškai žodžius rikiuojant laikoma, jog tai savarankiškos,

neskaidomos raidės; nežinia, kodėl įsitępta į tokį nepatogų, gremėzdišką *uoa*, kai net subtiliausi fonetistai instrumentininkai tenkinasi dvinariu [uə]¹). Raidė *g* (su paukščiuku apačioje), jeigu tikėtum sąrašo aiškinimais, turėtų žymėti tiktai palatalizuotą *g*, tačiau praktiškai pačiame žodyne ne visur taip yra. Ne vienu atveju *g* (kaip ir KP panaši raidė *g*), eidama po minkšto priebalsio, terodo jo minkštumą, neperteikdama jokio atskiro garso, plg. *astuoang* s.v. *acht* (= *astu* Nkur 161); kartais tokio *g* vietoje yra – gal klaidingai – paprastas *g*, plg. *vingam(s)*, *vinge(s)* (P 173, bet 378–su *g*). Gerai dar, kad stengiamasi nebepainioti minkštojo *g* ir *j* žymėjimo, plg. KP buvusių *apjiedinat* ir *isgėmšin* keitimą į *apgiedinat*^e (s.v. *beschämen*) ir *isjėmsine* (s.v. *Ausnahme*), nors tuo pat metu, deja, naujai atsiranda *jinkile* (s.v. *Waffe*) vietoj KP *ginkil*. Recenzuodami to paties Pyčiaus tekstų knygą², O.Bušas ir V.Dambė yra konstatavę, kad raidė *ė*, kuri turėtų žymėti garsą *ē*, dažnai yra vietoj *ei* (žr. *Baltistica XXI* (1) 1985 100). Tą patį būtų galima pasakyti ir dėl šio žodyno. Tik reikėtų pridurti, kad nėra visai aišku, kokia tais atvejais tos *ė* raidės fonetinė vertė – ar už jos iš tikrųjų reikėtų matyti kuršininkų dvibalsį, ar gal veikiausiai vienbalsį (tik Pyčiaus idiolekte gal labiau apibendrintą). Parankiojus bent kiek daugiau pavyzdžių, matyti, kad ypač dažnai *ė* vietoj laukiamo *ei* turi lituanizmai ir germanizmai, pvz.: *bevėk*^e (s.v. *beinahe, fast, kaum*,

¹ W.P. Schmid (Hrsg.), *Nehrungskurisch. Sprachhistorische und instrumentalphonetische Studien zu einem aussterbenden Dialekt*, Stuttgart, 1989, 59 tt. (trump.: Nkur).

² R. Pietisch, *Fischerleben auf der Kurischen Nehrung*, Berlin, 1982.

be to, dar rašoma *be'vėkē* s.v. *ziemlich* ir *bevėks* s.v. *ungefähr*), *grėts* (s.v. *fleißig*, *flink*, *flott*, *schleunig*, *schnell*), *rėka* (s.v. *nötig*), *sažėsts* (s.v. *schadhaft*), *šėrs* (s.v. *Witwer*) su *šėre* (s.v. *Witwe*), *vėds* (s.v. *Angesicht*, *Antlitz*, *Gesicht*); *cėtunge* (s.v. *Zeitung*), *ķezars* (s.v. *Keiser*), *klėde* (s.v. *Kleid*), *lėdings* (s.v. *Leiding*, *Netz*), *mėstars* (s.v. *Meister*), *rėze* (s.v. *Reise*), be to, prie antrosios (germanizmo) grupės veikiausiai priklauso ir *mėte* (s.v. *Fräulein*, *Nixe*, *Tochter*), nors paskutiniu metu ir mėginta aiškinti, kad la. *meita* – savo žodis, ne skoliny³. Toks ē išsidėstymas negalėtų būti atsitiktinis. Litanizmo vienbalsį vietoj lie. *ei* nesunku paaiškinti tuo, kad skolina iš gretimų žemaičių, kur labai dažnai *ei* > *ē* (tad kur. *rėka* < žem. *rėk* „reikia“ ir t.t.). Germanizmo ē irgi neturėtų būti vien grafikos ir perdėm individualus bruožas (plg. kad ir *ta me:t* „die Tochter“ Nkur 61); galimas daiktas, kad ir čia paaiškinimo pirmiausia reikia ieškoti šaltinio kalbos tarminėje fonetikoje (ta proga iš dalies tiktų prisiminti la. sen. žodynų *mest(e)rs* „mistras“, J.Zėverio kildintą iš v.v.ž. *mester* „Meister“⁴).

³ K. K a r u l i s, Latviešu etimoloģijas vārdnīca, I, Rīga, 1992, 577–579. Labai gali būti, kad nesėkmingos F.Hincės pastangos savaip aiškinti la. *meita* skolinimą (Baltistica XXI (1) 33 t.) ne vieną bus paskatinusios skeptiškai žiūrėti apskritai į tradicinį to žodžio aiškinimą, laikymą germanizmu. Iš tikrųjų nepriimtinas, vedantis į aklavietę yra tikrai kildinimas iš v.ž. (Meklenburgo ir Šlezvigo-Holšteino kraštų) dabartinio *Māten* (šalia dažnesnio *Māken*) „merg(in)a“.

⁴ J. S e h w e r s, Sprachlich-kulturhistorische Untersuchungen vornehmlich über den deutschen Einfluß im Lettischen, Leipzig, 1936, 79.

Kalbant apie rašymo ir tarimo santykį, dar galima pridėti, kad, kaip ir anksčiau, nežymimas *l'* minkštumas, todėl vienodai rašomi, pvz., *plautē* „pjauti“ (s.v. *māhen*) ir *plautē* „plauti“ (s.v. *spülen*); toliau plg. *plave* (s.v. *Grasland*, *Weide*, *Wiese*), *gale* (s.v. *Fleisch*; KP buvo *gal* – homografas su *gal* „Ende“!), *klavakuoaks* (s.v. *Ahorn*), *zaluoatē* (s.v. *grünen*). Kad ir vėlyvosios, jau smarkiai apirusios kuršininkų kalbos fonetinėje sistemoje dar randamas *l'*, rodo fonetistų fiksacijos *gaʎε* (Nkur 121), *ja'ja... pʎava*: (61); plg. ir priebalsių lentelę su alveol. *l* ir palatal. *ʎ* (59).

Matyti vienur kitur pastangų rūpestingiau žymėti balsių ilgumą: KP buvo *dalik(s)*, dabar – *daliks* (s.v. *Gegenstand*, *Sache*; tačiau naujai gretinant su v. *Ding*, *Werkzeug* ir vėl, deja, rašoma *daliks*), imama skirti *tāds* (s.v. *solch*, *solcher*), *tādē* (s.v. *solche*) ir *tadē* (s.v. *dann*, *denn*, *so-dann*; KP visur su *-a-*). Antra vertus, šalia *šurpē* (s.v. *her*), *turpē* (s.v. *hin*) tikriausiai be reikalo dar imama rašyti *šūrpe* ir *tūrpe* (s.v. *umher*), *šūrpe* ir *tūrpe* ietē (s.v. *umhergehen*; panašiai ir kituose aplinkiniuose straipsniuose).

Rašydamas skardumu/duslumu tesiskiriančius priebalsius, Pyčius ne tik neutralizacijos pozicijoje nesilaiko kurio nors vieno (fonetinio ar morfologinio) principo, bet ir apskritai ne sykį tų garsų nepajėgia skirti; pvz., rašoma: *stulbaišs* (s.v. *Blinde*) – *stulps* (s.v. *blind*); *parak* (KP) – *parags* (s.v. *Schießpulver*); [kur. *riēta* (P1⁵ 77), lie. *rietas*] – *rieds* (s.v. *Schenkel*); *sīks* (s.v. *Fausthieb*; plg. lie. sen. ir trm. *sīkis* „smūgis, kirtis“) – *sīgs* (s.v. *Hieb*; kuršininkų žodį, latviams svetimą, būtų galima laikyti litanizmu, tik tam kiek kliudo *sīgsts* s.v. *Schlag* – žinoma, jeigu nėra perdirtas iš

⁵ J. P l ā ķ i s, Kursenieku valoda, Atsevišķs novilkums, Rīga, 1927.

to paties *sīks*); *verpums* (s.v. *Gespinst*) – *apvērbrē* (s.v. *bespinnen, umspinnen*), *vērbrē* (s.v. *spinnen*; KP buvo *vērpt*); *pabūgums* (s.v. *Abscheu*) – *pabūkume* (s.v. *Scheu*). Dėl tokios maišaties kartais net sunku tvirtai apsispręsti, katra interpretaciją rinktis, kitaip sakant, lieka abejonių dėl paties žodžio atpažinimo; pvz., *klūte* (s.v. *Hindernis*; siauresne, specialesne reikšme „Hindernis unter Wasser“ *klūt* buvo pateiktas KP) turėtų, rodos, būti lituanizmas, kilęs iš lie. *kliūtis* (*kliūtis, kliūtė*) „kliūvantis daiktas, kliuvinys“ (dėl sąsajos su žvejyba plg. A. Juškos *Žvejokai sako: čia kliūtis yra, netraukim tinklo, aplenkim* ir pan. pasakymus LKŽ VI 138), tačiau žinant, kad *t* gali būti ir vietoj *d*, nėra visiškai tikra, kad už parašymo *klūte* neslypi la. *kļūda*, pažįstamas ne tik įprastine reikšme „klaida“, bet dar ir „kliūtis“ ME II 240 (sprendžiant skolinimo bylą, čia, beje, dar reikia atsižvelgti į vksm. *klūtē* s.v. *haken*, reikšme sutampantį ne su la. *kļūt* „tapti, pasidaryti; patekti, atsidurti“, o su lie. *kliūti* „kabintis (už ko)“).

Kad kuršininkų kalbos bendruoju rašytiniu vaizdu P vis dėlto gerokai skiriasi nuo KP, labiausiai lemia skirtingas nusistatymas dėl žodžio galo fiksavimo. Ypač ryškūs yra du pasikeitimai: 1) užuot visiškai nežymėjus moteriškosios giminės daiktavardžių vn.vrd. galūnės, visur įvedama *-e* ir 2) po bendraties *t* dabar viršuje dar pridama raidelė *ᵛ* (turinti žymėti redukuotą *e*). Kur tik atsiverstum žodyną, tos permainos iš sykio krinta į akį: vietoj begalūnio *asag* (KP) dabar yra *asage* (s.v. *Gräte*), tas pat yra su *av(e)*, *cūk(e)*, *dziršin(e)*, *kantrīb(e)*, *laim(e)*, *saul(e)*, *skāl(e)*, *uoazdevum(e)*, *varn(e)*; dėl veiksmožodžio pateikimo raidos plg. *brist* (KP) – *bristē* (s.v. *waten*), taip pat *dzīt^(e)*, *iegrūt^(e)*, *saseraut^(e)*, *uoazaudzinat^(e)* ir t.t. Kitų šaltinių bendratys baigiasi *-t* ir taip yra net foneti-

ne transkripcija užrašytų tekstų neseniai paskelbtose nuotrupose, plg.: *pacēltē* (s.v. *hochheben*) – *patšelt* (Nkur 60), *pažadartē* (s.v. *versprechen*) – *pažadet* (Nkur 61), *žaberatē* (s.v. *schwatzen*) – *žabarat* (Nkur 60); išimtis yra tik Plakis, tačiau vėlesnysis Pyčius nė su juo nesutinka, nes pastarasis rašė *-ti* (tokia pabaiga ir šiaip pažįstama latvių tarmėms), pvz.: *apsiraūdzēti* (Pl 48), *pīkti* (Pl 73), *vaḡti* (P 89). Mažiau, rodos, reikėtų abejoti dėl perėjimo prie platesnio, nuoseklesnio daiktavardžių galūnių žymėjimo teigiamo vertinimo. Tai žingsnis teisinga linkme: ankstesnis (KP) nusistatymas pateikti vien plikus mot.g. daiktavardžių kamienus buvo gal kalčiausias, kad naujasis grafinis vaizdas pasidarė toks nutolęs nuo realios (ryškiai fleksinės) kuršininkų kalbos, pažįstamos iš kitų šaltinių. Tačiau būtina įsidėmėti, kad ir dabar, kaip ir anksčiau, pateikiant mot.g. daiktavardį, lemia ne reali jo forma, pastangos ją prisiminti ir užrašyti, o vadovavimasis iš anksto nusistatyta apibendrinta (dirbtine) taisykle – visur rašyti *-e* (dabar) ar visur visai nežymėti galūnės (anksčiau). Dar turint galvoje, kad pats moteriškosios giminės nustatymas, kaip tuoj bus matyti, P yra labai savotiškas, dirbtinis, nereikėtų pasiduoti klaidingai iliuzijai, kad kiekvienas daiktavardis, P pateiktas su *-e*, kuršininkų kalboje iš tikrųjų yra turėjęs (ar ir tebeturi) tokią vn.vrd. galūnę (sykiu, žinoma, nėra garantijos dėl galūnės *-s* realumo, dėliojamos prie vyriškajai giminei skiriamų daiktavardžių).

Pereinant prie kuršininkų daiktavardžių giminės, iš sykio reikia pasakyti, kad P, kaip ir ankstesniame KP, ją lemia, išskyrus nedidelius nukrypimus, greta pateikiamų vokiečių kalbos žodžių (reikšmės atliepinių, šio žodyno straipsniuose užimančių antraštinę poziciją) gramatinė giminė. Tik šį syki, aiškinantis, ar nėra kokių

nors principinių permainų šioje srityje, skyrium reikia kalbėti apie giminės pasirinkimą, kai vokiečių daiktavardis vyriškos ar moteriškos giminės, ir skyrium, kai jis bevardės giminės. Jei vokiečių žodis vyriškos ar moteriškos giminės, tokios pat giminės paprastai pateikiamas ir kuršininkų žodis, vadinasi, toliau tęsiama KP pradėta tradicija. Nukrypimų nuo taisyklės pasitaiko, kas be ko; jie, rodos, net bent kiek dažnesni negu buvo KP. Galima rasti žodžių, KP jau palenktų taisyklei, kurie dabar vėl nuo jos atsimate, veikiausiai atgavę savo realųjį pavidalą (ar dėl to, kad jis labai jau įstrigęs atmintin, ar šiaip dėl paprasčiausio leksikografo neapsižiūrėjimo), pvz.: *ciem* f. (KP) – *ciems* m. (s.v. *Gemeinde*, die), *dalik* f. – *daliks* m. (s.v. *Sache*, die; bet čia dar plg. *daliks* m. – *daliks* m. s.v. *Gegenstand*, der), *kauš* f. – *kaušs* m. (s.v. *Kelle*, die), *kupšists* m. – *kupšiste* f. (s.v. *Handel*, der), *liekum* f. – *liekums* m. (s.v. *Beuge*, die), *nuoavargum* f. – *nuoavargums* m. (s.v. *Übermüdung*, die), *ruoaks* m. – *ruoake* f. (s.v. *Arm*, der; dar plg. *ruoak* f. – *ruoake* f. s.v. *Hand*, die), *šaktarp* f. – *šaktarps* m. (s.v. *Arbeitslosenzeit*, die). Tokiais atvejais, beje, ne visada aišku, kuri forma galėtų būti reali – ar „taisyklingoji“ (sutinkanti su vokiečių žodžiu savo gimine), ar ją pakeičianti „netaisyklingoji“, pvz.: *pātag* f. – *pātags* m. (s.v. *Peitsche*, die; plg. la. *pātaga*, t.p. mūsų slavizmą *botāgas*), *samt* f. – *samts* m. (s.v. *Kelle*, die; bet *samte* f. atsiranda s.v. *Schöpfkelle*; plg. la. (ir kur.) *samte*/ la. *samtis*² < lie. *sāmtis*). Kartais ankstesnis (KP) „taisyklingas“ pateikimas keičiamas tik iš dalies: giminės nuoroda, sutinkanti su vokiečių žodžio gimine, paliekama nekeista, tačiau reali žodžio forma nebeprievartaujama, dirbtinai nebemoteriškinama ar nebevyriškinama, vadinasi, tarsi norima eiti kompromisiniu keliu – ir taisyklės lai-

kytis, ir realybės paisyti, pvz.: *burbul* f. – *burbuls* f. (s.v. *Blase*, die), *lāds* m. – *lāde* m. (s.v. *Kasten*, der; plg. dar *lād* f. – *lāde* f. s.v. *Kiste*, die). Pasidomėjus daiktavardžiais, kurie naujai įtraukti į žodyną (KP jų dar nebuvo) ar bent sugretinti su kitais vokiečių kalbos žodžiais, šen bei ten irgi galima užkliūti už pavyzdžių, nusprūdusių nuo giminės derinimo taisyklės, kaip antai: *atsūbs* m. (s.v. *Bö*, die; plg. lie. palangiškių *atsiūbais* „gūšiais, šuorais“, *atsiūbà* „gūšis, šuoras“ LKŽ I² 25, toliau *siaūbti*, la. sen. ir trm. *šauībūt* „blaškyti“), *caurums* m. (s.v. *Öffnung*, die), *ilgums* m. (s.v. *Lebensdauer*, die; bet plg. „taisyklingą“ *ilgume* f. s.v. *Länge*, die, taip pat pakartotą gretinimą *ilgum* f. – *ilgume* f. s.v. *Dauer*, die), *mālte kafije* f. (s.v. *Blümchenkaffee*, der; bet plg. *kafijs* m. s.v. *Bohnenkaffee*, der, taip pat pakartotą *kafijs* m. – *kafijs* m. s.v. *Kaffee*, der). Tačiau paprastai, kaip jau sakyta, kuršininkų daiktavardžiams, atsidūrusiems šalia vyriškos ar moteriškos giminės vokiečių daiktavardžių, nevalia, kaip ir anksčiau (KP), skirtis nuo jų gimine. Toliau kartojama daugybė vargiai įmanomų, tyčia perdirbtų, kuršininkams veikiausiai visai svetimų formų, tokių kaip *diens* m. (s.v. *Tag*, der), *ķēršte* f. (s.v. *Rache*, die), *striens* m. (s.v. *Rücken*, der), *zirne* f. (s.v. *Erbse*, die; pakanka menkučio s.v. *erbsengroß* pakliuvusio pasakymo *diš ka'zirns*, kad neliktų jokios abejonės dėl pateiktos mot.g. formos nerealumo). Nuo nelemtosios taisyklės nesitraukiama net tada, kai kuršininkų žodį reikia skelti pusiau ir vienur pateikti vyriškos, kitur moteriškos giminės, pvz.: *kāmpē* f. (s.v. *Ecke*, die) ir *kāmps* m. (s.v. *Winkel*, der), *mēluoajume* f. (s.v. *Lüge*, die) ir *mēluoajums* m. (s.v. *Schwindel*, der), *rassē* f. (s.v. *Stoppel*, die) ir *rass* m. (s.v. *Reif*, der ir *Tau*, der), *sēkile* f. (s.v. *Saat*, die) ir *sēkils* m. (s.v. *Samen*, der), *virve* f. (s.v. *Leine*, die) ir *virvs* m. (s.v. *Strick*, der). Prie tokių dvily-

pių daiktavardžių, jau buvusių ir KP, dabar dar prisideda gerokai naujų, tik jie, dažniausiai būdami išsisklaidę skirtingose žodyno vietose, jau ne taip krinta į akį, pvz.: *grūdume* f. (s.v. *Stoßerei*, die) ir *grūdums* m. (s.v. *Stoß*, der), *skrinė* f. (s.v. *Truhe*, die) ir *skrinis* m. (s.v. *Kasten*, der), *vieta* f. (s.v. *Stelle*, die) ir *viets* m. (s.v. *Ort*, der ir *Platz*, der).

Bendrojo nusistatymo, kad kuršininkų daiktavardžio giminė turi priklausyti nuo kartu pateikiamo vokiečių daiktavardžio, laikomasi ir tada, kai tas vokiečių daiktavardis yra bevardės giminės. Tik čia toks sunkumas, kad iš sykio reikia apsispręsti, katrą iš dviejų teturimų giminių – vyrišką ar moterišką – prilyginti vokiečių bevardei. KP ryžtingai buvo pasirinkta moteriškoji giminė: kuršininkų daiktavardžiai, versti vokiečių bevardės giminės daiktavardžiais (kaip ir verstieji moteriškos giminės daiktavardžiais), paprastai galėjo turėti tik moteriškos giminės formą. Dabar (P) persigalvota, su vokiečių bevardės giminės daiktavardžiais einančius kuršininkų daiktavardžius (kaip ir esančius greta vyriškos giminės daiktavardžių) imta dažniausiai pateikti vyriškos giminės forma. Tad daugybė daiktavardžių, nors ir likę sugretinti su tais pačiais vokiečių bevardės giminės žodžiais, P jau yra priešingos giminės negu buvo KP, pvz.: *caurum* f. *Loch*, *Leck* (KP) – *Loch*, *das caurums* m., *Leck*, *das caurums* m. (P); panašias permainas patyrę yra *daiks* m. (s.v. *Werkzeug*, das), *gals* m. (s.v. *Ende*, das), *galvs* m. (s.v. *Haupt*, das), *gezėcs* m. (s.v. *Gesetz*, das), *gnurėšins* m. (s.v. *Gemurmel*, das), *kalts* m. (s.v. *Stemm-eisen*, das), *kaukums* m. (s.v. *Geheul*, das), *kaušs* m. (s.v. *Ei*, das), *ledžings* m. (s.v. *Hufeisen*, das), *lėnkums* m. (s.v. *Gelenk*, das), *lizds* m. (s.v. *Nest*, das), *mergils* m. (s.v. *Mädchen*, das), *siets* m. (s.v. *Sieb*,

das), *stuks* m. (s.v. *Stück*, das), *špuoaks* m. (s.v. *Gespens*, das), *vaiss* m. (s.v. *Obst*, das), *vėds* m. (s.v. *Antlitz*, das, *Gesicht*, das), *zāls* m. (s.v. *Gras*, das). Vieno kito iš tokių pavyzdžių dirbtinė mot.g. forma buvo taisyta į realią vyr.g. formą jau recenzuojant KP (*Baltistica* XV (2) 153 t.). Tačiau naivu būtų manyti, kad dabar atsižvelgta į recenzijas ar kad apskritai imta vadovautis natūralios kalbos vartosena. Vien iš pateikto pluoštelio giminės keitimo pavyzdžių matyti, kad nelabai žiūrima nei naujųjų vyr.g. formų realumo (plg. *zāls* m. ir pan. dirbtines formas vietoj KP buvusių realių), nei vengiama to paties daiktavardžio dvejopų giminės formų (plg. *vaiss* m. ir – s.v. *Frucht*, die – *vaise* f. vietoj KP vienos *vais* f.). Keičiama paprasčiausiai todėl, kad laikomasi kiek kitokios, modifikuotos, giminės nustatymo taisyklės. Apie visišką nuoseklumą, beje, kalbėti negalima, nes yra likę ir nepakeistų (palyginti su KP) mot.g. formų, pvz.: *āde* f. (s.v. *Leder*, das), *dziršine* f. (s.v. *Lob*, das), *kāje* f. (s.v. *Bein*, das; bet s.v. *Hosenbein* atsiranda *ūze kājs* m.), *laive* f. (s.v. *Boot*, das), *mālde* f. (s.v. *Gebet*, das), *mālke* f. (s.v. *Holz*, das; bet naujuose gretinimuose su v. – *holz* duodama dvejopa forma – ne tik *skaldate malke* f. s.v. *Scheitholz*, bet ir *avale malks* m. s.v. *Rundholz*), *nuoasedevume* f. (s.v. *Ereignis*, das; tačiau s.v. *Fall*, der yra ir *nuoasedevums* m., KP gretintas tik su *Vorfall*), *pasake* f. (s.v. *Märchen*, das), *sāle* f. (s.v. *Salz*, das), *virve* f. (s.v. *Seil*, das; taip ir naujai gretinant su *Tau*, das; jau buvo sakyta, kad kitur – su vokiečių vyr.g. dkt. – vis dėlto nevengiama nė forma *virvs* m.). Panašiai yra su P papildymais – tiek visai KP nebuvusiais, tiek greta tokių vokiečių bevardės giminės daiktavardžių dar nestovėjusiais kuršininkų žodžiais. Jie dažniausiai įforminami vadovaujantis modifikuota taisykle, pvz.: *mizz*

m. (s.v. *Abfallkorn*, das, nors šiaip lyg ir teikiama pirmenybė formai *mize*, kuriai priskiriama ne tik mot.g. funkcija – s.v. *Schale*, die, *Kartoffelschale*, die, bet ir vyr.g. – s.v. *Abfall*, der), *nūrdešins* m. (s.v. *Gemurre*, das), *parakstums* m. (s.v. *Erbe*, das), *rags* m. (s.v. *Horn*, das), *tīrs* m. (s.v. *Pūree*, das), *ūdrs* m. (s.v. *Wassertier*, das), *žibēns* m. (s.v. *Viesel*, das). Tačiau ir vēl yra gerokai išimčių, pvz.: *bēdume* f. (s.v. *Elend*, das), *piktume* f. (s.v. *Böse*, das; tad pasirenkama tokia forma, kaip pakartotame gretinime su vokiečių mot.g. *Wut*, o ne modifikuotos taisyklės reikalaujama – ir tikriausiai vienintelė reali – *piktums* m., iškylanti naujame gretinime su vyr.g. *Zorn*), *šmūlte* f. (s.v. *Schmalz*, das), *vārge* f. (s.v. *Elend*, das), *žēlume* f. (s.v. *Erbarmen*, das; taip ir jau buvusioje poroje su *Mitleid*, das).

Norint galutinai įsitikinti, kad tikrai atsisakyta KP akivaizdaus nusistatymo šalia vokiečių bevardės giminės (das) daiktavardžių kuršininkų daiktavardžius rašyti moteriškos giminės (f.) ir imta juos rašyti vyriškos giminės (m.) bei kiek nuosekliai ta permaina realizuota, buvo išsamiai peržiūrėta 10 lapų iš įvairių P vietų (puslapiais tai būtų 43t., 75t., 107t., 139t., 171t., 203t., 235t., 267t., 299t. ir 331t.). Vokiečių das daiktavardžių juose iš viso 54 (iš jų 1-*Bonbon* – kartu ir der). Kuršininkų žodžių kiek daugiau, tačiau 4 straipsniuose jie neturi giminės nuorodų. Visiškai su tais pačiais vokiečių das žodžiais einančių kuršininkų žodžių (kartais kiek įvairuojančių) žodynuose (KP ir P) yra tik 22. KP bemaž visi jie (21) buvo pateikti kaip f. žodžiai ir tik vieno buvo kartu nurodytos dvi giminės formos, bet ir tai jokia taisyklės išimtis, o tik išėitis iš keblios padėties, kai prie kuršininkų žodžio kartu prirašyti vokiečių das ir der žodžiai (šiaip to būdavo vengiama, iš vieno kuršininkų žodžio bū-

davo daromi du), būtent: *sprands* m. (auch: *sprand* f.) *Genick*, *Nacken*. Iš tų pačių 22 žodžių P 14 yra m., 7 – f. ir 1 neturi giminės nuorodos. Su KP dar įmanoma gretinti kuršininkų žodžius, kurie ten eina su kuriais nors kitais vokiečių das žodžiais (šalia kartais turinčiais ir die žodžių). Tokių bendrų žodžių yra 10. KP visi jie buvo f. P 8 iš jų yra m., 2 – nepažymėtos giminės. Likusių 34 kuršininkų žodžių, P esančių šalia vokiečių das žodžių, KP arba visai neturi, arba jie ten eina ne su das žodžiais, tad palyginti jų giminės traktavimą nėra kaip. Tik tiek galima pasakyti, kad iš tų 34 P žodžių 25 yra m., be to, dar 2 yra vyr.g. formos, nors ir neturi giminės nuorodos, likusieji 7 turi nuorodą f., tarp jų 1 aiškiai vyr.g. formos (*luoats* f.). Tad teisingas turėtų būti maždaug toks apibendrintas teigimas: nuo reikalavimo šalia vokiečių bevardės giminės daiktavardžių kuršininkų daiktavardžius pateikti moteriškos giminės, nuosekliai, tik su retomis išimtimis realizuoto KP, dabar P pereita prie reikalavimo tokiais atvejais verstis kuršininkų daiktavardžių vyriška gimine, tik ši permaina realizuota jau ne taip nuosekliai, yra likę nemažai nukrypimų nuo reformuotosios taisyklės (sudarancių gal penktadalį ar net arti ketvirtadalio visų atvejų).

Kiek kitaip į vėlyvųjų kuršininkų kalbos šaltinių giminės kategoriją žiūri bei jos fiksavimą vertina F.Hincé⁶. Nors ir pripažindamas vokiečių kalbos poveikį, jis, viena, nesuvokia viso jo masto (visuotino pobūdžio) ir linkęs manyti, kad tik

⁶ F. H i n z e, Grammatiche Interferenzerscheinungen im Nehrungskurischen, – *Baltistica* XXV (2) 1989 156–167 (dėl daiktavardžių giminės žr. 164–166).

nebeprisimenant tikrosios giminės (bei jos formos) ar iškilus abejonei dairomasi, kurios giminės atsakantys vokiečių žodžiai. Antra, nenorą KP pateiktą daiktavardžių paskirstymą giminėmis laikyti esant adekvatų realiam daiktavardžių pasiskirstymui giminėmis natūralioje kuršininkų kalboje veikiausiai kvalifikuodamas kaip nepasitikėjimą autorių (informantų) sąžiningumu, jų kaltinimą tyčiniu klaidinimu (tai, žinoma, tikrai būtų neteisinga), Hincė visaip stengiasi ginti giminės keistenybių tikrumą, net mėgindamas parodyti, kad tai pačios kuršininkų kalbos natūrali raida, kurios užuomazgų esą galima rasti jau ir anksčiau. Giminės permainingos, be kita ko, jo siejamos su mot.g. daiktavardžių fonetiniu trumpėjimu, galinio balsio išnykimu: „Die Folge davon ist eine „morphologisch-grammatische“ Identifizierung von Endungslosigkeit und femininen Genus. Deshalb setzen die Autoren des KW [= čionykščiam trumpinimui KP] konsequent dort f., wo sie -a / -ę -lose Formen vorfinden. So heißt es denn *nam* f. 'Haus', aber *nams* m. 'Haus', d.h. das Vorhandensein des Flexionszeichens -s wird automatisch mit dem maskulinen Genus gleichgesetzt“ (164). Kadangi galūnės nebuvimas (kitaip žiūrint, nulinė galūnė) atlieka tą pačią funkciją, kaip ankstesnė balsinė galūnė (opozicija su vyriška gimine, turinčia galūnę -s, puikiausiai išlaikoma), minėtas fonetinis žodžių trumpėjimas negali sukelti gramatinės giminės pokyčių. (Tarp kitko, P dabar atstatyta -e, bet tai nėra kiek netrukdo ir toliau dirbtinai nustatinėti galūnę, orientuojantis į vokiečių kalbą). Jeigu KP autoriai f. būtų dėlioję tik prie -a ar -e nebeturinčių formų, niekas nebūtų pakeista, tokią nuorodą turėtų visada kaip tik tie žodžiai, kurie iš tikrųjų kuršininkų kalboje yra mot. giminės. Visiškai neįmanoma, kad pirma kalboje būtų fonetiškai

atsiradusi forma *nam* (kai tuo pat metu šalia likusi ir senoji nesutrumpėjusi *nams* m.), prie kurios paskui KP teisėtai prirašyta f. Iš tikrųjų yra atvirkščiai: laikantis nuostatos, kad šalia vokiečių kalbos bev. giminės reikšmės ekvivalentų kuršininkų žodžiai turi būti moteriškos giminės, greta das *Haus* „taisyklinga“ KP tegalėjo būti mot. giminė ir tuo pačiu begalūnė forma, todėl ir atsirado *nam* f., tačiau šį sykį, tarsi ieškant kompromiso su natūralios kalbos vartosena, šalia dar palikta reali forma *nams* m. (išimtinis atvejis KP praktikoje, kad greta to paties vokiečių žodžio būtų abiejų giminių formos). Kai P buvo perėita prie modifikuotos giminės nustatymo taisyklės, jos reikalaujama vyr. g. forma sutapo su realiaja *nams* m., tad prieš keiliolika metų išsigalvotos *nam* f. neliko nė kvapo. Hincės labai netrikdo nė tai, kad tą patį kuršininkų žodį neretai reikia skelti pusiau, su vienu vokiečių žodžiais pateikti vienos, o su kitais jau kitos giminės – girdi, „Auch im Schriftlettischen gibt es bei Substantiven oft beide Genera (m. und f.) nebeneinander“ (164). Tikriausiai nėra kalbos (tarp tų, žinoma, kurios pažįstama giminės gramatinę kategoriją), kur žodžio giminė negalėtų kisti ir visai nepasitaikytų giminės svyravimų, tačiau ar yra pasaulyje bent viena natūrali kalba, kur kiekvieno žodžio giminė priklausytų nuo kitos kalbos atsakančio žodžio giminės ir kalbant kaitaliojusi su kiekvienu perėjimu prie kontaktų bei asociacijų jau su kitos giminės svetimkalbiu žodžiu?! Toliau Hincė atskirai dar liečia vokiečių bev. giminės poveikį, pradžioje kažkodėl teigdamas, kad KP recenzijoje „V.Urbutis (1979) hat die Frage nicht berührt, welches Genus (im Falle von Unsicherheit der Gewährsperson) dem vorgegebenen deutschen Neutrum entspricht“ (165). Konstatavęs, kad vokiečių artikelis das

kuršininkų gali būti tapatinamas su kuršininkų įvardžiu *tas*, Hincė sako manęs, kad pagal tai ir šalia daugiau vokiečių bev.g. žodžių galėjusi atsirasti vyr. giminė ir nurodo ketvertą pavyzdžių, nė kiek neatsižvelgdamas į šaltinių įvairumą (iš KP teduotas vienas *žibengšts*). Teisybės labai tik tiek galima pridurti, kad anoje recenzijoje vokiečių bev. g. poveikis neliko nepaliestas. Poveikį iliustruojančių pavyzdžių, tiesa, pacituota ne kažin kiek, bene 13 žodžių (vadinasi, tik maždaug treja tiek, kiek specialiaime Hincės tyrinėjime), ir visi jie mot. giminės. Svarbiau, kad vokiečių bev. giminės poveikis nepamirštas, formuluojant bendrąją giminės nustatymo taisyklę, išlukštentą iš KP žodžių pateikimo praktikos. Tebūnie leista tą taisyklę pakartoti: „Žodynėlio daiktavardžių giminę visada lemia šalia prirašomų vokiškų reikšmės ekvivalentų gramatinė giminė: jeigu vokiečių kalbos daiktavardis (ar keli daiktavardžiai) vyriškosios giminės – tos pačios giminės ir kuršininkų kalbos daiktavardis, jeigu vokiečių daiktavardis moteriškosios ar bevardės giminės – kuršininkų daiktavardis moteriškosios giminės” (Baltistica XV (2) 1979 153). Ta taisyklės dalis, kuri liečia bevardę giminę, antrajam žodynui (P), kaip ką tik buvo matyti, nebegalioja. P galiojančią taisyklę reikėtų formuluoti taip: jeigu vokiečių daiktavardis vyr. ar bev. giminės – kuršininkų daiktavardis paprastai vyr. giminės, jeigu vokiečių daiktavardis mot. giminės – kurišininkų daiktavardis irgi tos pačios giminės. Dabar net ir didžiausias lengvatikis, palyginęs KP ir P giminės žymėjimą ir pamatęs, kaip lengvai šimtai žodžių pervaromi iš vienos giminės į kitą, vargiai bepasiduos klaidingai iliuzijai, kad tie žodynai adekvačiai vaizduoja realų

žodžių pasiskirstymą giminėmis pačioje kuršininkų kalboje. Net labai ir nesirūpin-ta realios giminės, kartais gerai ir nebeprisimenamos, fiksavimu. Lengviau ir paprasčiau rodėsi, suteikiant kuršininkų kalbai rašytinę formą, dėl giminės, kaip ir daugelio kitų dalykų, kuo arčiausiai laikytis vokiečių kalbos. Iš čia tos keistos dirbtinės, bet parankios, ypač žodyne, giminės tvarkymo, jos savotiško norminimo taisyklės.

P palyginti su KP turi ir daugiau įvairių taisyčių, pakeitimų, nors jau ne tokio masto, kartais tik pavienius žodžius teliečiančių. Teigiama linkme eita, pavyzdžiui, kai ne vienoje vietoje suardytas KP buvęs tariamas dūrinys ir šitaip atstatytas realus žodžių junginys: *ēsteduoat* – *ēste duoatē* (s.v. *beköstigen*), *māsemērgil* – *māses mergils* (s.v. *Enkelin*) ir *māsevaiks* – *māses vaiks* (s.v. *Enkel*; reikšmė „vaikaitis, –ė” palikta kaip KP, nors jos realumo nepatvirtina nė paties P kiti straipsniai, būtent: *Schwestertochter, die māse mērgils m.* ir *Schwesterkind, das māse bērs, māse bērns m.*), *naumazgats* – *nau mazgats* (s.v. *un-gewaschen*), *pēdjamētesdiens* – *pēdja mēte diens* (s.v. *Sylvester*). Iš atskirų žodžių taisyčio (nuo paprasčiausių spaudos ar kitokių neapsižiūrėjimo klaidų pašalinimo iki žodžių kito varianto parinkimo) plg. *dejuoajam(s)* – *dejuoajums* (s.v. *Gestöhn, Jammer*), *džaugsmēn* – *džaugsmes* (s.v. *Fröhlichkeit*), *maluoan* (šalia *malkemalūn*) – *malūne* (s.v. *Mühle*), *skriejums* – *skrējums* (s.v. *Lauf*), *taisībe* – *tiesībe* (s.v. *Gericht*), *zušēns* – *zutēns* (s.v. *Aal, kleiner*). Kartais ankstesnis užrašymas nešalinamas, šalia jo tik kiek kitoks pridodamas, pvz.: *niticijums* ir *niticejums* (s.v. *Unglaube*, nors abejur tik *ticejums*), *teķils* ir *teķiels* (s.v. *Schleifstein*), *zebire* ir *sebre* (s.v. *Zährte*); ypatingesnis atvejis, kai *spiecik* pačiame žodyne atstoja *špieciks* (s.v. *Fo-*

relle), bet į žuvų sąrašą prieduose įrašyta *spieciks*.

Atskirai galima išskirti atvejus, kai pakaitalas yra ne ankstesnio žodžio paprastas variantas, o jau skirtingas, darybiškai kitoks giminiškas žodis, pvz.: *kaltibe* (KP) – *kälte* (s.v. *Schuld*), *kvepajums* – *kveps* (s.v. *Geruch*; šiaip *kveps* nėra naujai P pasirodęs žodis – jis buvo ir KP, tik ne su tuo vokiečių žodžiu, o su *Duft*), *paiešins* – *isiešins* (ir *isgājums* – s.v. *Ausgang*), *pakajus* – *pakajume* (s.v. *Ruhe*), *tankumin* – *tankums* (s.v. *Dickicht*), *žuvilūts* – (dgs.) *žuvilēnes* (s.v. *Fisch*); šitaip kaitaliojant kartais net nepaisoma, kad tai skirtingų kalbos dalių žodžiai, plg. bdv. *džaugsmings* nepateisinamą keitimą dkt. *džaugsmes* (s.v. *fröhlich*).

Kai kuršininkų žodžio nėra prie to vokiečių žodžio, kuriuo versta KP, dar negalima būti tikram, kad jis apskritai P praleistas, nes gali būti nukeltas prie kokio kito vokiečių žodžio. Dalis praleidimų gali būti atsitiktiniai ar bent be aiškesnės priežasties, plg. nepakartotus *apdāvinajum f. Bescherung*, *vainekuoat kränzen* (veikiauusiai su klaidingu *-e-* vietoj *-i-*, plg. pakartotą *apvainikuoat^e* s.v. *bekränzen*); net v. *er* P neduoda, nors šiaip *vinš* kitur pasitaiko (pvz., s.v. *jener*). Suprantamas nerepresentacinių (neantraštinių) žodžio formų ar tariamųjų dūrinių nebekartojimas, pvz.: *édintaisēt*, *nausaudzes*, *nidzirž*, *raugas*, *vardzērt*. Kitur, rodos, tiktų įžiūrėti purizmo tendenciją (germanizmų ir lituanizmų vengimą) ar gal teisingiau tikrai pastangas geriau atriboti trijų pagrečiui vartotų kalbų leksiką. Dalis vokiečių kalbos žodžių, KP perkeltų ir į kuršininkų kalbą, dabar visai praleisti, plg. KP straipsnius *gertnirs m. Gärtner*, *hélms m. Helm*, *héhķars m. Henker*, *meisils f. Meißel*; jei kitur buvo dar ir savo žodis, gali būti tik jis paliktas, plg. *sards* (s.v. *Rosgarten*; *ros-*

garts praleistas); vienur germanizmui pakeisti surastas tegu ir ne visai tokios reikšmės savo žodis, plg. vietoj *humil* įrašytą *dundure* (s.v. *Hummel*), kitur vėl pasitenkinta šiokiu tokiu aprašomuoju paaiškinimu, plg. vietoj KP straipsnio *muntirs munter* P straipsnį *munter juoa labe būts*. Lituanizmų gal rečiau atsisakoma, bet vis dėlto nebekartojami *meilingum[s]*, *turtings* (s.v. *vermögend* pakeistas būdvardžiu *bagāts*, KP jungtu tik su v. *reich*), *vaišes*, *žilvičs* (s.v. *Weidenbaum* beduotas *vītuoale kuoaks*, nors s.v. *Weidenreisig* dar yra *džilvičs*) ir pan.; pamokomas pavyzdys yra lakštingalos pavadinimas: vietoj lietuviškos fonetikos *lakštingal* vėl grįžta latviškos fonetikos *lakstigale*. Apie nuoseklų skolinių kratymąsi, žinoma, nė iš tolo negalima kalbėti. Ne vienas skolinys papildomai pasirodo P. Iš vokiečių kalbos jų gal kiek ir visai naujų nejučiomis įsivedama; taip gal reikėtų žiūrėti, pvz., į *kochs* (s.v. *Koch*), *smēds* (s.v. *Schmied*) ir panašias svetimybes, P atsiradusias šalia iš KP perimtų savo žodžių.

Iš įdomesnių P žodžių, savo ir skolintinių, kurie dar nebuvo įtraukti į KP, galima nurodyti, pvz., kad ir šiuos: *blurbemuts* (s.v. *Plappermaul*; laikytinas vokiečių žodžio vertiniu), *miegs* (s.v. *Kornkasten*; žodis gerai pažįstamas ir ankstesniems kuršininkų šaltiniams, tačiau nežinomas Latvijoje, tad veikiau skolinys iš lie. žem. *mīega* „aruodas“), *pabūkils* (s.v. *Gespens*; turėtų būti skolinys iš lie. trm. *pabūklas* „vaiduoklis“, LKŽ IX 22 tenurodyto iš Jurkšaičio pasakų), *plūrbs* (s.v. *Schwatz*; už šio žodžio veikiauusiai reikėtų matyti lie. *plūrpa*, žinomą, tiesa, tik veikėjo reikšmėmis, nors daryba jį leistų vartoti ir veiksmui žymėti, plg. *plepà* „plepys, tauškalius; plepėjimas, tauškalas“, *pliauškà* „t.p.“), *razmuks* (s.v. *Gespens*; iš lie. slavizmo *ra-*

zumukas, razimukas „vaiduoklis“), skra-
bals (s.v. *Plappermaul*), skrins (s.v. *Kas-
ten*), smilake (s.v. *Regen reikšme* „dulksna,
ruokė“), smile (t.p.; plg. retą la. *smila*),
spile (t.p.), šluge (s.v. *Unkraut*; iš lie.
žl(i)ūgė), šukspire (s.v. *Gabelweihe*; tuo
tarpu galima pasitenkinti priminus Bret-
kūno šuksparnis „žuvėdra“). Tačiau daug
dažniau naujai pridėti žodžiai yra aiškūs
kitų žodžių vediniai. Ne visi jie vienodi.
Vieni niekuo labai neklūva, priklauso tra-
dicinei kuršininkų žodžių darybai, ir neat-
rodo, kad jų būtų be saiko prikaišiota į
žodyną. Tokie, pavyzdžiui, galėtų būti de-
minutyvai su formantu *-êns*: *dūrêns* (s.v.
Fäustchen), *kumasêns* (s.v. *Häppchen*),
taip pat su *-elêns/-ilêns*: *stukilêns* (s.v.
Stückchen), *vistelêns* (s.v. *Hühnchen*). Kad
P nesigviešta pateikti kuo daugiau demi-
nutyvų, matyti iš to, kad dalis KP buvusių
deminutyvų nebekartoti (tikriausiai ne
todėl, kad būtų suabejota jų realumu),
pvz.: *dêlên*, *gailêns*, *galdil*, *kuoakilên*. Ta-
čiau kiti vediniai nėra tokie niekuo dėti.
Jie prasikiša arba savo neįprasta, netradi-
ciška daryba, arba nelauktu masiškumu,
arba tais abiem dalykais. Knibždėte knibž-
da keistai su *-tums* pasidarytų veiksmų pa-
vadinimų, pvz.: *apkrīstums* (s.v. *Überfall*),
apmainatums (s.v. *Umtausch*), *atsepūstu-
me* (s.v. *Ruhepause*), *āzdraustums* (s.v.
Verbot), *bēgtume* (s.v. *Rundfahrt*), *braug-
tume* (s.v. *Fahrt*), *daretums* (s.v. *Tun*),
džaugtums (s.v. *Jubel*), *grūstums* (s.v.
Schub), *gulētums* (s.v. *Schlaf*) ir t.t. Su kai
kuriais priešdėliais prisidaryta daugybė
priešdėlinių veiksmažodžių, dažniausiai
suporuotų su tam tikrus priešdėlius turin-
čiais vokiečių veiksmažodžiais; pvz., papil-
domi priešdėlio *nuoa-* vediniai ypač
užplūdo tuos žodyno puslapius, kur alfa-
betiškai išrikiuoti (pramaisomis, žinoma,
su kitų kalbos dalių žodžiais) vokiečių
veiksmažodžiai su *ab-*: *abbaden nuoaapêl-*

datê, *abbalgen nuoaaluptê*, *abbauen nuoaap-
lêstê* (dar pakartotinai ir s.v. *herunterreißen*,
niederreißen)... *nuoaбудavatê*, *abbeissen*
nuoaakuoastê, *abbekommen nuoaagūtê*, *abbe-
rufen nuoaaicenatê*, *abbestellen nuoaastêl-
natê*, *abbetteln nuoaubaguoatê*, *abbiegen*
nuoaaliegťê, *abbinden nuoasietê*, *abbitten*
nuoaaselūkties, *abblassen nuoaabalêťê* (tai
tik iš *ab-* žodžių pačios pradžios; toliau
nuo *abbürsten* iki *abzwingen*, 26–35 p.,
tokių papildymų yra gyva baimė); be to, to
paties *nuoa-* vedinių, nebuvusių KP, pasi-
rodo, tik jau ne taip masiškai, ir su kitų
priešdėlių vokiečių veiksmažodžiais: *nie-
derbeugen nuoaaseliegťê*, *niedermachen*
nuoardêťê, *niederneigen sich nuoaaseliegties*,
niederreiten nuoaaraicatê, *niederschreien*
nuoasauktê, *niederstoßen nuoaastumťê* (bet
KP jau buvo *nuoaastumtums Abschub*);
ermüden nuoaavārktê (buvo *nuoaavargum*),
erdenken nuoaaseduoamatê, *erschauern*
nuoaasedrebêťê, *erträumen nuoaasapnuoatê*;
herunterbringen ir *herunterholen nuoaanêš-
ťê*, *herunterschütteln nuoaapurenatê*; *weges-
sen nuoaêstê*, *wegfischen nuoaazvejuoatê*;
überschlafen nuoaasegulêťê. Kas norėtų su-
sidaryti tikroviškesnę natūralioje kuršininkų
kalboje buvusios leksikos vaizdą,
turėtų, be kita ko, atsiriboti nuo dirbtinė-
mis darybos taisyklėmis vadovaujantis su-
kurptų darinių ir bent jau nuo
neįprastesnių vertinių.

Atskirai kalbėti dar ir apie korektūros
klaidas tokiam žodyne, kur ištisu leksikos
klodų ar bent jų įforminimo realumu ne-
galima pasikliauti, lyg ir nebetiktų. Korek-
tūros klaidos paprastai ne tiek ir
pavoingos, plg. *kapuoane* (s.v. *Dienst-
magd*) vietoj *kalpuoane* (taisyklinga forma
yra likusi s.v. *Magd*) ar *nilabaums* (s.v.
Übel; bet be klaidos, pvz., *labume* s.v. *Ge-
rechtigkeit*). Tiesa, ir korektūros klaidas
taisant reikia būti atsargiam ir atsižvelgti į
kuršininkų leksikos margą kilmę. Antai

Pyčiaus tekstų knygos recenzentai raidžių praleidimo klaidų pavyzdžiu yra nurodę kur. *pečluoaste*, antrajame šio dūrinio sande norėdami matyti la. *-sluota* (Baltistica XXI (1) 101). Tačiau šis žodis iš tikrųjų yra lituanizmas, tiksliai perteikiantis lie. *pėčšluōstē* (tar. be *-š-*); į P, beje, dabar įtrauktas *pėčšluoats* (s.v. *Ofenbesen*), tik nežinia, ar čia atsižvelgta į recenzentų pastabą, ar savarankiškai pasirinktas kitas žodis.

Be paties žodyno, recenzuojamoje knygoje dar yra (nuo 351 p.) įvairių priedų. Pirmiausia eina valtės, jos dalių, žvejybos įrankių piešiniai ir kita iliustracinė medžiaga, žvejybos vietų Mariose ir aplinkinių mikrotoponimų sąrašas, dažnesnių Marių ir jūros žuvų atskiri sąrašukai. Toliau įdėtos kuršininkų gramatikos lentelės, kur, kaip pats sudarytojas prisipažįsta, pateiktos apibendrintos kaitybos formos (tad vėl neaišku, kiek ir kur nutolstama nuo natūralios kalbos gramatikos). Atskirai perspausdinami į 1786 m. Sankt Peterburge išleistą pasaulio kalbų žodyną patekę kuršininkų žodžiai, prie kurių Pyčius dar prirašo dabartinius ekvivalentus. Kelerio-pai didesnis yra lyvių ir kuršininkų panašių žodžių gretinamasis žodynėlis, sudarytas paties Pyčiaus. Jame, be skolinių, yra nemažai ir tokių žodžių, kurių panašumas visai atsitiktinis ir todėl apie pačių kalbų artumą, jų kontaktus bei sąveiką nieko nesako. Pačioje pabaigoje dar papasakota – gaila, tik vokiškai – apie kuršininkų vaikų keletą žaidimų.

R. Pyčiaus naujasis žodynas – tai, be jokios abejonės, rimtas jau bemaž visai išnykusios kuršininkų kalbos, ypač jos leksikos, skurdokų pažinimo šaltinių papildymas. Tačiau naudotis šiuo šaltiniu reikės apdairiai, neimti visko už tikrą pinigą. Dar prieš atsiverčiant žodyną gerai būtų kiekvienam žinoti, kad tai nėra tiksli

tradicinės kuršininkų leksikos kopija. Žodynas bus naudingas ir neklaidins, viena, tik išmokus skirti, kas priklauso tradicinei kuršininkų kalbai ir kas tikrai Pyčiaus idiolektui (jau pusšimtis metų, kaip nebeturinčiam pastovių kontaktų su kuršininkų kalba), ir, antra, tik suvokus ir nepamirštant, kad tai ne tiek deskriptyvinio (aprašomojo), kiek preskriptyvinio (norminamojo, standartizuojamojo, rekomendacinio) pobūdžio darbas, nors šiuo metu jau kaip ir per vėlu, rodos, kurti bendrinę ar bent rašomąją kuršininkų kalbą.

Vincas Urbutis

Symposium Balticum. A Festschrift to honour Professor Velta Rūķe-Draviņa/ Ed. by Baiba Metuzāle-Kangere and Helge D. Rinholm, Hamburg, 1990, 606 p.

Tiek savo turiniu, tiek savo išore ši knyga primena pačios profesorės Veltos Rūķės-Dravinios redaguotą ir 1970 m. išleistą žymiajam norvegų baltistui Christianui S. Stangui pagerbti darbų rinkinį „Donum Balticum”. „Mes pavadinome šį tomą „Symposium Balticum” simbolizuodami šešiasdešimt dviejų mokslininkų suėjimą įteikti šią dovaną profesorei Rūķei-Draviniai, taip pat parodydami jos pačios sugebėjimą sutelkti apie save mokslininkus, studijuojančius, tyrinėjančius ir aprašančius įvairius kalbos ir baltų kalbų, baltų folkloro ir kultūros aspektus”, – rašo knygos redaktoriai. Šių gražių komplimentų profesorei Velta Rūķe-Dravinia iš tikrųjų nusipelnė. Dar jauna Janio Endzelyno mokinė, entuziastinga savo gimtosios latvių kalbos tyrėja, ne savo noru palikusi tėvynę, atkakliu darbu, neišsenkančia energija ir įgimtais gabumais pasiekė tiek, jog jos vardas visada su pagarba ir dėkingumu bus minimas ne tik baltistų,